

Інформація про авторів

Яценко Роман Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, керівник відділу електронних засобів навчання Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61116, Україна; e-mail: roman.yatsenko@hneu.net).

Гонтар Дар'я Дмитрівна – кандидат економічних наук, викладач кафедри банківської справи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61116, Україна; e-mail: ddgontar@i.ua).

Баликов Олексій Георгійович – аспірант, спеціальність «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці», Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61116, Україна; e-mail: alexbalikov@gmail.com).

Информация об авторах

Яценко Роман Николаевич – кандидат экономических наук, доцент, руководитель отдела электронных средств обучения Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61116, Украина; e-mail: roman.yatsenko@hneu.net).

Гонтарь Дарья Дмитриевна – кандидат экономических наук, преподаватель кафедры банковского дела Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61116, Украина; e-mail: ddgontar@i.ua).

Бальков Алексей Георгиевич – аспирант, специальность «Математические методы, модели и информационные технологии в экономике», Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61116, Украина; e-mail: alexbalikov@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
17.03.2017 р.*

JEL Classification: D61; Q13

УДК 658.1:338.431

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Гонтарева І. В.

Анотація. Статистичні дані, отримані національними та міжнародними організаціями, демонструють недостатній рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України. Метою статті є систематизація факторів ефективності управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств із використанням ознак результативності, економічності та функціональної організованості. Основними методами дослідження є системний підхід і економічний аналіз. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств відображає результати задоволення потреб і очікувань стейкхолдерів – споживачів, суміжників, територіальних громад. Управління конкурентоспроможністю має враховувати особливості дії закону вартості в агропромисловій галузі. Ефективність управління оцінюється за рівнем досягнутих результатів і економічності процесів їх отримання, а досягається за рахунок використання принципів функціональної організованості. До факторів забезпечення ефективності управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств відносяться: номенклатура, кількість і якість продукції, а також альтернативні витрати сільськогосподарських підприємств; стан техніко-технологічної бази та природних ресурсів; жива праця; людський капітал; фінансові ресурси.

Ключові слова: ефективність, конкурентоспроможність, система факторів, результативність, економічність і функціональна організованість, сільськогосподарські підприємства.

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ ФАКТОРОВ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Гонтарева И. В.

Аннотация. Статистические данные, полученные национальными и международными организациями, показывают недостаточный уровень конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий Украины. Целью статьи является систематизация факторов эффективности управления конкурентоспособностью сельскохозяйственных предприятий с использованием признаков результативности, экономичности и функциональной организованности. Основными методами исследования являются системный подход и экономический анализ. Конкурентоспособность сельскохозяйственных предприятий отражает результаты удовлетворения потребностей и ожиданий стейкхолдеров – потребителей, смежников, территориальных громад. Управление конкурентоспособностью должно учитывать особенности действия закона стоимости в агропромышленной отрасли. Эффективность управления оценивается по уровню достигнутых результатов и экономичности процессов их получения, а достигается за счет использования принципов функциональной организованности. К факторам обеспечения эффективности управления конкурентоспособностью сельскохозяйственных предприятий относятся: номенклатура, количество и качество продукции, а также вмененные издержки сельскохозяйственных предприятий; состояние технико-технологической базы и природных ресурсов; живой труд; человеческий капитал; финансовые ресурсы.

Ключевые слова: эффективность, конкурентоспособность, система факторов, результативность, экономичность и функциональная организованность, сельскохозяйственные предприятия.

SYSTEMATIZING THE FACTORS OF EFFECTIVENESS OF MANAGING AGRICULTURAL ENTERPRISE COMPETITIVENESS

I. Gontareva

Abstract. The statistical data obtained by national and international organizations show an insufficient level of competitiveness of Ukrainian agricultural enterprises. The aim of the article is to systematize the factors of effectiveness of managing competitiveness of agricultural enterprises using the indicators of efficiency, viability and functional organization. The main research methods are the system approach and economic analysis. Competitiveness of agricultural enterprises reflects the results of meeting needs and expectations of stakeholders — consumers, subcontractors, territorial communities. Management of competitiveness should take into account specific features of the law of value in the agro-industrial sector. The effectiveness of management is assessed by the level of the results obtained and viability of the processes of their obtaining but is achieved through the use of principles of functional organization. Factors ensuring effectiveness of managing competitiveness of agricultural enterprises include nomenclature, quantity and quality of products as well as imputed costs of agricultural enterprises, condition of the technical and technological base and natural resources, living labor, human capital, financial resources.

Keywords: effectiveness, competitiveness, system of factors, efficiency, viability and functional organization, agricultural enterprises.

Статистичні дані демонструють наявність двох головних тенденцій для сільського господарства України: зростання питомої ваги галузі в загальному ВВП країни, особливо його експортної складової, та при цьому зниження обсягів продукції у натуральному виразі, особливо для тваринництва [1]. Але ж і у відносних цифрах не все так добре. Так, частка продукції агропромислового та харчового комплексу в загальному експорті України у 2016 році становила 42 %. При цьому питома вага експорту у валовій вартості сільськогосподарської продукції склала близько 12 %. У той же час у Польщі й Албанії питома вага експорту продукції сільського господарства становить 25 % [2; 3]. При потенційних можливостях України це свідчить про низьку конкурентоспроможність як окремих сільгоспвиробників, так і галузі в цілому.

Проблемам конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств присвячено багато наукових робіт, серед них у контексті цієї статті можна виділити дослідження: І. Алтухової, І. Кравчакової-Возарової, Р. Котулича, І. Нижник, В. Пономаренка, П. Саблука, Е. Сіри та ін. Цими вченими ідентифіковані та досліджені багато факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарської галузі. Високо оцінюючи результати їх робіт, однак варто зазначити, що при дослідженні конкурентоспроможності слід ширше застосовувати такі фундаментальні категорії економіки, як закон вартості та системна ефективність.

Метою статті є систематизація факторів ефективності управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств із використанням ознак результативності, економічності та функціональної організованості. Основними методами дослідження є системний підхід і економічний аналіз.

В роботах В. Пономаренка, що виконані спільно з автором цієї статті [4; 5], обґрунтовано, що: результативність, економічність і функціональна організованість поряд з якістю первісного потенціалу утворюють систему умов, що характеризує ефективність господарської діяльності підприємства; конкурентоспроможність є складовою частиною системної ефективності в частині активної взаємодії з зовнішнім середовищем. Під системною ефективністю розуміється повнота та рівень актуалізації умов виникнення та довгострокового стійкого розвитку потенціалу підприємства, можливості якого дозволяють задовольняти постійно зростаючі потреби й очікування стейкхолдерів. Результативність оцінюється ступенем задоволення домінуючих потреб стейкхолдерів. Економічність – інтенсивністю використання наявних продуктивних сил. Функціональна організованість демонструє сумісність у комплексі лабільних (якісно змінних) функцій, актуалізованих і спрямованих на досягнення цільового результату. Функціональна організованість містить управління як нейтралізацію функцій.

Семантика терміна «конкурентоспроможність» передбачає наявність у підприємства властивостей і можливостей, які дозволяють йому функціонувати та розвиватися в конкурентному середовищі. Чим вищий потенціал цих властивостей та чим більш ефективно такий потенціал використовується, тим вище конкурентоспроможність підприємства, у тому числі сільськогосподарського [6–8]. Ряд авторів, у тому числі І. Алтухова [9], Ж.-Ж. Ламбен [10], М. Чорна [11], вважають, що механізм конкуренції реалізується на основі законів попиту-пропозиції на ринках збуту товарів. Такі постулати відображають тільки фрагмент загального механізму конкуренції. Попит-пропозиція пов'язані з конкуренцією конкретного товару за обмежений бюджет споживача в його сукупному споживчому кошику. Звідси межі й умови конкуренції досить індивідуальні, ситуативні та далеко не завжди піддаються усередненню. Омари, трюфелі та мармурова телятина рідко потрапляють на стіл середньостатистичного українця, але ж це не означає, що виробники цих виробів не конкурентоспроможні зовсім і в Україні зокрема. У цьому випадку слід пам'ятати, що Й. Шумпетер відносив пошук нових ринків для відомих виробів до інноваційної діяльності.

Попит-пропозиція формують мінову вартість товару, тобто у кінцевому рахунку його ціну – еквівалент обміну [12]. Мінова вартість показує умови, за яких виробник товару зможе окупати свої витрати, а отже, в основному відноситься до фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Згідно з інтегральною теорією вартості А. Маршалла [13] загальна вартість, окрім мінової, містить інвестовану вартість, у тому числі додану та споживчу, що характеризують функціональну якість продукції. Інвестована вартість оцінюється за допомогою витрат створення споживчої вартості та формує економічність процесів виробництва й обертання товарів (рис. 1).

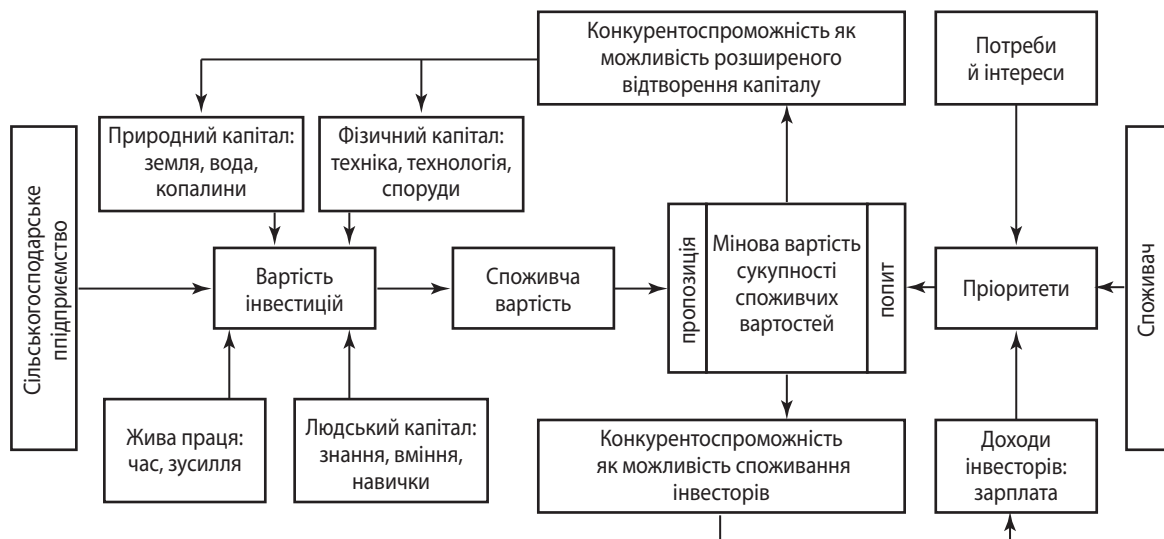

Рис. 1. Елементи вартості товару в процесі формування конкурентоспроможності

Джерело: сформовано автором

Закон вартості товарного виробництва потребує, щоб виробництво й обмін товарів здійснювалися згідно з суспільно необхідними витратами праці й інших ресурсів. Ціна як еквівалент обміну прагне до значення споживчої вартості, а різниця між інвестованою і міновою вартостями регулює пропозицію товарів галузі та перерозподіл капіталів між різними видами діяльності (рис. 2).

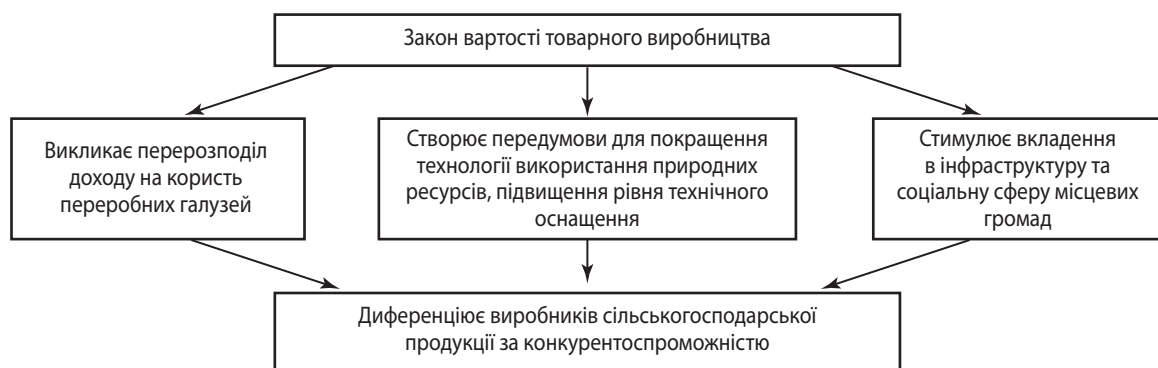

Рис. 2. Фактори впливу закону вартості на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств

Джерело: сформовано автором

Перерозподіл доходів, отриманих від кінцевого споживача на користь переробних видів діяльності, пов'язано з тим, що саме ці галузі створюють ту якість продукції, ту споживчу вартість, у якій має потребу покупець. Споживча вартість сільськогосподарської продукції оцінюється переробним підприємством або оптовим посередником, який часто є або монополістом на цій території, або учасником олігополістичного картелю. Така ситуація складається не тільки у сільському господарстві, вона типова для видобувних галузей і навіть для малих і середніх переробних підприємств у їх відносинах із великими торговельними мережами.

Основними інструментами вирішення цієї проблеми повинні виступати державне антимонопольне регулювання, розширення біржової торгівлі та/або формування вертикальних структур, що поєднують отримання сільськогосподарської продукції, її переробку та можливо продаж. Перспективна також така диференціація якості сільськогосподарської продукції, яка дозволить на ринку займати монополістичні ніші. Сільськогосподарська продукція має багато специфічних характеристик. Так, яблука обирають за смаком, кольором, розміром і за певним співвідношенням цих властивостей. Створивши свій особливий фірмовий продукт, можна стати монополістом у його постачанні. Світовий досвід доводить, що маркетинговий профіль такого продукту пов'язаний з конкретною територією або національними особливостями.

Закон вартості реалізує ринковий відбір конкурентоспроможних підприємств, що досягають фінансової результативності за рахунок застосування сучасних урожайних сортів рослин і високопродуктивних порід тварин, використання нешкідливих для екології хімічних засобів захисту та мінеральних добрив, впровадження технологій промислового типу у сільське господарство, підвищення якості використання техніки. На жаль, фондооснащення сільського господарства України у розрахунку на один гектар угідь у 11 раз менше, ніж в середньому по ЄС. В результаті урожайність зернових у Польщі та Китаї приблизно на 20 % вище, ніж в Україні, а в США вона вище більш ніж у два рази.

Як правило, радикальні капітальні вкладення не можуть здійснюватися за рахунок поточних доходів. Доходи можуть тільки прискорити період окупності інвестицій. Необхідні недорогі (низькі відсотки, гранти) довгострокові кредити, гарантії для лізингових компаній, створення інфраструктури, в тому числі мереж агротехсервісу та консультаційних служб. Через низькі оцінки, що пов'язані з вищенаведеними факторами, Глобальний рейтинг продовольчої безпеки (Global Food Security Index), який складений експертами журналу The Economist, поставив Україну на 63 місце серед 113 країн світу [3]. Найближча з Європейських країн – Сербія – за наявності близьких проблем займає 52 місце. При цьому в Україні майже ідеальні показники екологічності продуктів харчування, вище середнього калорійність і різноманітність добового раціону.

Сільськогосподарські підприємства територіально відносяться до місцевих громад, які є для них основним джерелом трудових ресурсів. Без нормальних умов життя в сільській місцевості складно залучати, утримувати та навчати персонал. Упорядження села, допомога в утриманні фельдшерських пунктів, дитячих дошкільних закладів, шкіл, клубів, спортивних споруд є фундаментом соціальної стійкості сільськогосподарського підприємства, обов'язковим фактором його конкурентоспроможності. Витрати на соціальну сферу є вимушеним заходом, але в умовах України є дієвим, адже підвищує інвестиційну привабливість підприємства та сприяє притоку кваліфікованих спеціалістів, які необхідні для застосування сучасних агропромислових технологій.

Закон вартості є проявом результату множини трансакцій між агентами в мережі товарних ринків. Самі трансакції, їх кількість і умови здійснення мають ситуативний і випадковий характер, зі складною залежністю між розподілом щільності ймовірності. Тому дія закону вартості стихійна та за наявності загальної тенденції не виключаються випадки аномалій і дисфункцій, у тому числі спекулятивної спрямованості. Для сільськогосподарських підприємств невизначеність вноситься також дією природних факторів. Це ускладнює

та збільшує кількість вимог до якості управління конкурентоспроможністю. Потрібно раціонально поєднати у просторі та часі наявні ресурси, актуалізувати увесь наявний потенціал, зосередити зусилля колективу на досягнення поставлених цілей, за можливістю нейтралізувати або компенсувати виникаючі негативні впливи. Інакше кажучи, необхідно забезпечити функціональну організованість господарської діяльності.

Для ефективного управління конкурентоспроможністю повинні бути враховані такі фактори: продукція сільськогосподарських підприємств за номенклатурою, кількістю, якістю та альтернативними витратами повинна відповідати поточним суспільним потребам і перспективам їх розвитку; стан техніко-технологічної бази та природних ресурсів повинні забезпечити виконання вимог по кількості, якості й економічності; зусилля персоналу зосереджені на досягненні колективних результатів; якість сукупного людського капіталу дозволяє використовувати всі наявні можливості й актуалізувати перспективні. Врахування такої системи факторів створює передумови для формування фінансових потоків, які забезпечать стійке довгострокове розширене відтворення.

Таким чином, можна дійти узагальнюючих висновків: конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств відображає результати задоволення потреб і очікувань стейкхолдерів – споживачів, суміжників, територіальних громад; управління конкурентоспроможністю має враховувати особливості дії закону вартості в агропромисловій галузі; ефективність управління оцінюється за рівнем досягнутих результатів і економічності процесів їх отримання, а досягається за рахунок використання принципів функціональної організованості. До факторів забезпечення ефективності управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств відносяться: номенклатура, кількість і якість продукції, а також альтернативні витрати сільськогосподарських підприємств; стан техніко-технологічної бази та природних ресурсів; жива праця; людський капітал; фінансові ресурси.

Напрямок подальших досліджень є параметризація факторів ефективності управління конкурентоспроможністю підприємств.

Література: 1. Аграрний сектор України. URL: <http://agroua.net/statistics/>. 2. World Development Indicators: Agricultural inputs. URL: <http://wdi.worldbank.org/table/3.2>. 3. Global Food Security Index. URL: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Home/DownloadResource?fileName=EIU%20Global%20Food%20Security%20Index%20-%202017%20Findings%20%26%20Methodology.pdf>. 4. Пономаренко В. С., Гонтарева І. В. Методологія комплексного оцінювання ефективності розвитку промислових підприємств. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2015. 404 с. 5. Пономаренко В. С., Гонтарева І. В. Конкурентоспроможність у комплексному оцінюванні ефективності розвитку промислового підприємства // Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: монографія/за ред. В. С. Пономаренка, М. О. Кизима, Ю. Б. Іванова. Харків: ФОР Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2011. С. 295–316. 6. Саблук П. Т. Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 10. С. 3–10. 7. Нижник І. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства: проблеми та перспективи удосконалення. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2008. Вип. 239. С. 1247–1252. 8. Kravcakova-Vozarova I., Kotulic R., Sira E. Countries' agricultural sector evaluation in terms of competitive advantage. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 5–6. С. 60–63. 9. Алтухова І. М. Управление конкурентоспособностью малых предприятий в Украине. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 4, Т. 2. С. 205–209. 10. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива. СПб.: Наука, 1996. 589 с. 11. Чорна М. В. Обґрунтування понятійного апарату теорії конкурентостійкості. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2010. № 2. С. 159–163. 12. Криворак А., Демьяненко С. Родовой признак категории «стоимость». *Економист*. 2011. № 9. С. 65–67. 13. Артемова Т. И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования. Киев: Основа, 2006. 448 с.

References: 1. Agrarnyi sektor Ukrainy URL: <http://agroua.net/statistics/>. 2. World Development Indicators: Agricultural inputs. URL: <http://wdi.worldbank.org/table/3.2>. 3. Global Food Security Index. URL: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Home/DownloadResource?fileName=EIU%20Global%20Food%20Security%20Index%20-%202017%20Findings%20%26%20Methodology.pdf>. 4. Ponomarenko V. S., Hontareva I. V. Metodolohiia kompleksnoho otsiniuvannia efektyvnosti rozvytku promyslovykh pidpriemstv. Kharkiv: Vyd-vo KhNEU, 2015. 404 p. 5. Ponomarenko V. S., Hontareva I. V. Konkurentospromozhnist u kompleksnomu otsiniuvanni efektyvnosti rozvytku promyslovoho pidpriemstva // Konkurentospromozhnist: problemy nauky ta praktyky: monohrafiia/za red. V. S. Ponomarenka, M. O. Kyzyma, Yu. B. Ivanova. Kharkiv: FOP Pavlenko O. H.; VD «INZhEK», 2011. P. 295–316. 6. Sabluk P. T. Rozvytok instytutsii udoskonalennia mekhanizmu reformuvannia ahrarynoho sektoru ekonomiky [Development of Institutions for Improving the Mechanism of Reforming the Agrarian Sector of the Economy]. *Економіка АПК*. 2010. No. 10. P. 3–10. 7. Nyzhnyk I. V. Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva: problemy ta perspektyvy udoskonalennia [Managing the Competitiveness of the Enterprise: Problems and Prospects for Improvement]. *Економіка: problemy teorii ta praktyky*. 2008. Issue 239. P. 1247–1252. 8. Kravcakova-Vozarova I., Kotulic R., Sira E. Countries' agricultural sector evaluation in terms of competitive advantage. *Економічний часопис-XXI*. 2015. No. 5–6. P. 60–63. 9. Altukhova I. M. Upravleniye konkurentosposobnostyu malykh predpriyatiy v Ukraine [Management of Competitiveness of Small Enterprises in Ukraine]. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. No. 4, Vol. 2. P. 205–209. 10. Lamben Zh.-Zh. Strategicheskyy marketing. Yevropeyskaya perspektiva. SPb.: Nauka, 1996. 589 p. 11. Chorna M. V. Obgruntuvannia poniatynoho aparatu teorii konkurentostiikosti [Substantiation of the Conceptual Apparatus of the Theory of Competitiveness]. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva*. 2010.

No. 2. P. 159–163. **12.** Krivorak A., Demyanenko S. *Rodovoy priznak kategorii «stoimost»* [Family Attribute of the Category “Value”]. *Ekonomist*. 2011. No. 9. P. 65–67. **13.** Artemova T. I. *Stoimost i tsena: logiko-istoricheskiy protsess formoobrazovaniya*. Kiyev: Osnova, 2006. 448 p.

Інформація про автора

Гонтарева Ірина Вячеславівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємницької діяльності Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61166, Україна; e-mail: lider.khneu@gmail.com).

Информация об авторе

Гонтарева Ирина Вячеславовна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой предпринимательской деятельности Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харьков, 61166, Украина; e-mail: lider.khneu@gmail.com).

Information about the author

I. Gontareva – D.Sc. (Economics), Professor, Head of Department of Entrepreneurial Activity of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61116, Ukraine; e-mail: lider.khneu@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
14.03.2017 р.*

JEL Classification: O10, O14, O30, O33

УДК 332.1:330.341

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ІННОВАЦІЙ У РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Чередник А. О.

Анотація. Проаналізовано взаємозв'язки між розвитком промислових підприємств і необхідністю залучення інновацій. Досліджено теоретичні засади поняття «інновації» та виявлено, що це поняття є багатограним і змістовим, також проаналізовано наявні підходи до визначення поняття «інноваційний драйвер» і розроблено власну дефініцію, що відображає глибокий зміст і широту застосування. Автором запропоновано класифікацію інноваційних драйверів, яка може застосовуватись на українських промислових підприємствах, основний акцент зроблено на виявленні цільової спрямованості інноваційних драйверів у промисловості, що включає у себе підвищення ефективності діяльності промислових підприємств; розроблено напрями інноваційного розвитку промислових підприємств.

Ключові слова: інновації, інноваційний драйвер, інноваційний розвиток, залучення інновацій.

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В РАЗВИТИЕ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Чередник А. О.

Аннотация. В статье проанализированы взаимосвязи между развитием промышленных предприятий и необходимостью привлечения инноваций. Исследованы теоретические основы понятия «инновации» и выявлено, что данное понятие является многогранным и содержательным, также проанализированы существующие подходы к определению понятия «инновационный драйвер», и разработана собственная дефиниция, отражающая глубокий смысл

© Чередник А. О., 2017